

TRADUCEREA BIBLIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ PENTRU CONTEMPORANI: PROVOCĂRI ȘI CAPCANE

MARIA FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROȘTEANU

Universitatea din București

fran_mon@yahoo.it

Amintim că subiectul a fost deja amorsat în cadrul acestui Centru de Studii Biblice, la Simpozionul internațional ținut la Veneția în 2010, unde părintele Tarciziu Șerban a ținut comunicarea¹ intitulată „De grâce, n'écrasez pas la métaphore ... !”.

Se știe că nu există traducere perfectă, ci doar una mai mult sau mai puțin validă. Acest fapt, pe de o parte, ne smerește, iar pe de alta, ne stimulează să nu ne oprim din încercările noastre succesive de a îmbunătăți situația. „Singura modalitate de a critica o traducere – spune Paul Ricoeur – e să propui o alta care se presupune, se pretinde a fi mai bună sau diferită” (Ricoeur 2005, 90).

Căutarea celei mai bune adecvări cu puțință între resursele proprii limbii-gază și cele ale limbii de origine le cere traducătorilor să fie „bilingvi culturali, capabili să însoțească această operație de transfer în universul mental al celeilalte culturi, în deplinul respect al (...) ansamblului reperelor ei de sens” (Ricoeur 2005, 49). Goethe vorbește de „regenerarea limbii-gază”, iar Novalis de „potențializarea limbii-sursă”, în vreme ce von Humboldt subliniază convergența dublului proces de *Bildung* („formare = configurare + educație”), care acționează în ambele direcții (*apud* Ricoeur 2005, 72, 89).

Pentru a descrie dificultatea situației traducătorului, Ricoeur îl parafrazează pe Franz Rosenzweig: „Să traduci înseamnă să fii slugă la doi stăpâni: îl slujești pe străin în opera lui, dar și pe cititor, în dorința lui de a și-o apropria (...) legământ de fidelitate, dar și suspiciunea unei trădări” (Ricoeur 2005, 66). El observă că „traducerea nu presupune doar o îndeletnicire intelectuală, teoretică și practică, ci și o problemă etică: [...] înseamnă să practici [...] *ospitalitatea limbajului*” (Ricoeur 2005, 92).

Mai ales în cazul traducerii unui text sacru atât de mult scrutat și comentat cum e Biblia, e limpede că „traducătorul face de fapt o interpretare în lumina nenumăratelor comentarii și glose ce reflectă, în felul lor, interpretările contextualizate ale textului însuși” (Borrmans 2000, 206).

¹ Tarciziu Șerban, „De grâce, n'écrasez pas la métaphore...!”, în *Quaderni della Casa Romana di Venezia (VII)* – Atti del Congresso Internazionale „La Tradizione Biblica Romana nel Contesto Europeo” (Venezia, 22-23 aprile 2010), A cura di Eugen Munteanu, Ana-Maria Gînsac, Corina Gabriela Bădeliță, Monica Joița, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2010, 101-109.

În sfera de care ne ocupăm, mai trebuie adăugat că nimeni nu este proprietarul Scripturii și nu are dreptul să-i substituie propria-i exegeză, iar destinatarul traducerii are dreptul la toată bogăția și frumusețea ei, ce se alcătuiește și din ambiguități, mistere și tot felul de dificultăți care pun pe gânduri și cheamă la noi și noi lecturi și exegeze.

Câteva principii de bun simț privind traducerea textelor biblice sunt enunțate și în documentul roman *Liturgiam authenticam*, din 2001²: ele sunt valabile indiferent de confesiune și merită reamintite. De exemplu:

Textul original trebuie, pe cât posibil, tradus integral și foarte precis, fără omisiuni și adaosuri, fără parafraze sau glose. (nr. 20)

Nu este licit să se facă traduceri pornind de la alte traduceri deja realizate în alte limbi, ci trebuie pornit direct de la textele originale. (nr. 24)

Traducerile trebuie realizate cu cuvinte care să fie ușor de înțeles, dar care, în același timp, să respecte demnitatea și frumusețea, precum și conținutul doctrinal exact al textelor. (nr. 25)

Traducătorii trebuie să lase simbolurile și imaginile conținute în texte (...) să vorbească de la sine și să nu caute să facă prea explicit ceea ce este implicit în textul original. (nr. 28)

Nu este îngăduit în traducere să se restrângă în limite mai stricte semnificația deplină a textului de origine. În plus, trebuie evitate expresiile care coincid cu elemente de publicitate comercială, sau cu expresii din proiectele politice și ideologice. (nr. 32)

Toate cuvintele care transpun imaginile și acțiunile ființelor cerești sub trăsături omenești sau le exprimă cu termeni concreți, cum se întâmplă foarte des în limbajul biblic, își păstrează forța când sunt traduse literal. [...] Este preferabil să nu fie aplatizate sau rediate prin termeni mai abstracți sau vagi. [...] Traducerea expresiilor care, în limba vernaculară, suscită o anumită uimire poate, prin însuși acest fapt, să stimuleze interesul ascultătorilor și să ofere ocazia unei cateheze. (nr. 43)

Traducătorul se va strădui să păstreze denotația, adică sensul primar al cuvintelor și locuțiunilor din textul original, precum și conotația, adică nuanțele sau emoțiile produse de ele... (nr. 52).

Problema unor traduceri actualizate a apărut pe la jumătatea secolului trecut: sub influența lucrărilor lui E. A. Nida privind traducerea Bibliei, menite să formeze traducători în limbi din țările de misiune, au început să fie aplicate și în Europa unele principii care au dus la sărăcirea și chiar la desfigurarea textului, sub pretextul adaptării lui la înțelegerea destinatarului neavizat. Unul dintre emulii săi din Italia,

² *Liturgiam authenticam*. Quinta Istruzione per la retta Applicazione della Costituzione sulla Sacra Liturgia del Concilio Vaticano II, 7 maggio 2001.

Carlo Buzzeti ajunge să pună în opoziție fidelitatea față de original cu fidelitatea față de cititor³.

În toate introducerile la traducerile/ revizuirile din Bibliile românești aflate în circulație în ultima sută de ani este afirmată tendința spre exactitate, dar și – mai ales – spre inteligibilitate: și anume prin utilizarea unui limbaj care să fie ușor, ba chiar imediat, accesibil chiar și celor neavizați. Am ales să prezentăm o serie de probleme născute de aici, cu ajutorul unor exemple ilustrative, pe categorii. Nu vom indica sursele citatelor, ca să nu pară că ne erijăm în arbitri. Dar dacă s-ar naște de aici o reflecție aprofundată, toată lumea ar avea de câștigat.

Lexicul

Ținând seama că este vorba de un text care provine dintr-un trecut îndepărtat, că există o tradiție îndelungată a traducerii Bibliei în limba română, că textul rămâne contemporan cu toate generațiile, e de dorit să fie redat într-o limbă actuală, firească, evitând atât arhaismele devenite aproape de neînțeles, cât și neologismele stridente și lipsite de conotații poetice. Acestea din urmă alterează frumusețea originalului care, pentru omul credincios, este „semnătura” Duhului lui Dumnezeu.

Se constată însă că, în vreme ce arhaismele sunt cvasi-total evitate – uneori cu mari pierderi stilistice –, neologismele se întâlnesc în proporție copleșitoare. Uneori e greu de înțeles de ce au fost înlocuite cuvinte ca: „rărunchi” (cu „rinichi”), „cuget” (cu „conștiință”), „îndrăcit” (cu „demonizat”/ „posedat de diavol”), „ostaș” (cu „soldat”), „pizmă” (cu „invidie”), „tăiere-împrejur” (cu „circumcizie”), „zălog” (cu „garanție”), „stearpă” (cu „sterilă”). Alte câteva exemple de înlocuiri nefericite: dobitoc → animal („de la om până la animal”), sol → herald, întăritat → indignat, slavă/ preamărire → glorie/ gloriificare, îngăduite → permise, sădește → plantează, tărie (a cerului) → firmament/ întindere, după soiul lor → după specia lor, arșiță → febră, scaldătoare → piscină, cu neputință → imposibil („La Dumnezeu nimic nu este imposibil” – Luc. 1:37), târătoare → reptile, cartea neamului → cartea genealogiei (Mat. 1:1), ucenic → discipol, urmași → descendență.

În contexte reiese și mai bine efectul stilistic nepotrivit:

- *din moment ce* nu cunosc bărbat: Luc. 1:34 („de vreme ce...”).
- Să dea pământul *vegetație*... pomi *fructiferi*: Fac. 1:11 („Să odrăsească pământul verdeață ... pomi roditori”).
- să nu mai iasă *aroganță* din gura voastră: 1Sam./ 1Reg. 2:3 („trufie”).
- El este ca pomul sădit pe malul apei... și în tot ce face are *succes*: Ps. 1:3 („îi merge bine”, „izbândește”).
- Iată, slujitorul meu *va avea succes*: Is. 52:13 („va propăși”).
- Cine a crezut în ceea ce ne-a fost *anunțat* ? : Is. 53:1 („vestit”).

³ Pentru mai multe amănunte, vezi Tarciziu Șerban (2010, 101-109).

- Chipul lui era mai *desfigurat* decât cel al unui om: Is. 52:14 („atît de schimonosită îi era înfățișarea, că nu părea de om”) – ar reieși că omul e în mod firesc desfigurat!
- când veniți să vă *prezentați* în fața mea...
- *descendență* de răufăcători... fii *corupți*: Is. 1:4.
- dacă veți *refuza* ... de sabie veți fi *devorați*: Is. 1:20.
- voi cere *cont* de la *adversarii mei*: Is. 1:24 („mă voi răzbuna pe vrăjmașii mei”).
- planul veșnic pe care l-a *stabilit*: Efes. 4:11.
- Dușmănie voi pune între tine și femeie, între *descendența* ta și *descendența* ei: Fac. 3:15 (ebr. *zera*, „sămânță”).
- *aspectul* lui era ca soarele: Apoc. 1:16 („înfățișarea”).
- Fii *vigilent*: Apoc. 3:2 („fii treaz/ trezește-te”).
- *Dragonul* stătea înaintea Femeii care trebuia să nască pentru a *devora* copilul: Apoc. 12:4 („Balaurul s-a oprit în fața femeii care stătea să nască, pentru ca, atunci când va naște copilul, să-l înghită.”).
- *Dragonul s-a înfuriat* pe Femeie și a plecat să facă război cu *urmașii descendenței ei*: Apoc. 12:17 („s-a mâniat balaurul împotriva femeii și a pornit să facă război cu ceilalți din seminția ei.”).
- Dacă este o mângâiere în Cristos, dacă este o *stimulare* a iubirii: Filip. 2:1 („dacă este vreun îndemn în Cristos, dacă este vreo mângâiere a iubirii...”).
- nu a considerat un *beneficiu propriu* că este egal cu Dumnezeu: Filip. 2:6 („nu a socotit ca pe o pradă – gr. *harpagmon* – a fi egal cu Dumnezeu”).
- *după felul lui de a fi*, a fost aflat ca un om: Filip. 2:7 („la înfățișare, aflat ca un om”).
- Gândurile *perverse* îndepărtează de Dumnezeu, dar puterea *pusă la probă îi convinge* pe cei nepricepuți: Sol. 1:3.
- Căci el a creat toate ca să existe, *generațiile lumii sunt salutare*: nu este în ele venin al *ruinării*: Sol. 1:14. („El a creat toate ca ele să existe și prielnice sunt făpturile din lume, și nu este în ele otravă de picire”).
- Fum este suflarea din nările noastre și cuvântul, o scânteie în *palpitația* inimii noastre: Sol. 2:2.
- iar noi *suntem consumați* de mânia ta: Ps. 90:7 („... ne-am sfârșit...”).
- *Pune-te de acord* cu dușmanul tău *repede*: Mat. 5:25 („Caută de te împacă degrabă...”).
- Fiii lui Israel au *abandonat alianța* ta, au *demolat* altarele tale: 1Reg./ 3Reg. 19:10 („... au părăsit legământul tău, au dărâmat altarele tale”).
- Apostolii și prezbiterii s-au adunat să *analizeze* acest lucru: Fapte 15:6.
- ființele dădeau *glorie*, cinste și mulțumire celui care șade pe tron: Apoc. 4:9.
- a *denunțat*: Col. 2:15 („a dat pe față”).
- Fiică a Babilonului *devastator*: Ps. 137:8.
- Vântul se îndreaptă spre *sud* și se întoarce spre *nord*. Vântul se întoarce din nou, umblă și *revine la circuitul* său: Eccl. 1:6 (punctele cardinale denumite ca în manualul de geografie!).

Evident, unele neologisme sunt necesare: termeni „tehnici” ca „libație”, „sanctuar”, „sabat”, „jubileu” etc. Și mai ales, uneori, „generație” în loc de „neam”, pentru a evita formulări ca „o, neam necredincios și stricat” (Mat. 17:17), care ar putea fi interpretat ca antisemitism!

Când traducătorul caută inspirație la traducerile în limbi moderne, pot apărea „false friends”:

- *arca alianței* (din ital. *arca*, fr. *arche*), pentru „chivotul legământului” (ebr. *aron berith*) vs. „arca (ebr. *tebah*) lui Noe”.

- *de fapt* (din ital. *infatti*, „în fapt”, „în realitate”); în română înseamnă „dimpotrivă”, contrazice în loc să întărească.

- *amabili și gentili*: (din ital. *amabile*, „binevoitor”, la rândul lui din lat. *amabilis* „vrednic de iubire”, ebr. *ne'ebab*; și din ital. *gentile*, „nobil, cu purtări alese” (2Sam./2Reg. 1:23).

- înțelegerea celor *prudenți* (de la engl. *prudent* „înțelept, chibzuit”) pentru „priceperea celor pricepuți” (1Cor. 1:19).

- am văzut șapte *candelabre* [...] în mijlocul *candelabrelor*, ca un Fiu al Omului” – Apoc. 1:12 (din it. *candelabro*, „sfeșnic”). Amintim din DEX că un candelabru este „un suport frumos ornamentat, cu mai multe brațe pentru lumânări sau becuri electrice, suspendat de plafon; lustră, policandru.”. Personajul aflat printre ele pare a merge pe tavan.

- popor care nu poate fi numărat și *apreciat* (din italiană *apprezzato* „evaluat”): în română însă ar însemna că poporul nu are valoare, nu se bucură de apreciere.

- Aduceți repede cea mai bună *robă* și îmbrăcați-l: Luc. 15:22 (din engl. *robe*, „haină”, „veșmânt”).

- Dumnezeu a creat toate *lucrurile* (adică ființele nu?): limbile moderne, neputând substantiva gr. *panta*, adaugă un suport: *tutte le cose, toute chose, everything*. Traducerile românești mai vechi au exploatat fericit posibilitatea de a spune substantivat „toate”. De exemplu, „El ne-a vorbit prin Fiul, pe care l-a pus moștenitor a toate”, și nu „al tuturor lucrurilor” (Evr. 1:1).

- pâinile *prezentării* (din engl. „presentation”) în loc de „înfățișării/ punerii-înainte”.

- *prinț* (din engl. *prince*, pentru gr. *archon*): „Hristos, *prințul* împărăților pământului”.

Unele neologisme sunt deosebit de supărătoare, fiind recurente, și în plus duc în sfere nedorite sau chiar la erori teologice:

- *alianță* (în loc de „legământ”); este un termen politic (DEX: „înțelegere politică între două sau mai multe state, pe bază de tratat, prin care statele respective se obligă să acționeze în comun sau să se ajute, în special în caz de război, atac; sau înțelegere între două sau mai multe grupuri în vederea realizării unui obiectiv comun”). Față de italiană și franceză, româna are bine încetățenit termenul „legământ”, care trimite la o înțelegere reciprocă, dar cu conotație în sfera sacralului.

- *justificare* (în loc de „dreptate” sau „îndreptățire”). De exemplu „lui Avraam i s-a considerat ca *justificare*” (Rom. 4:22). „Cristos a înviat pentru ca noi să fim

justificați” (adică „pentru îndreptățirea – gr. *dikaiosis* – noastră”, Rom. 4:22, 24). „*Justificați* (gr. *dikaothentes*) prin credință”, Rom. 5:1 etc. DEX-ul ne oferă: „A JUSTIFICA justific, tranz. 1) (privitor la acțiuni, opinii) a demonstra prin probe ca fiind just sau legitim. 2) (despre cheltuieli sau materiale) a demonstra documentar ca fiind legal sau folosit conform destinației. 3) (despre persoane) a considera nevinovat, a dezvinovăți” (fr. *justifier*, lat. *iustificare*”). Termenul este fundamental în teologie. E adevărat că nici „a îndreptăți” – „îndreptățire” nu manifestă imediat sensul teologic, dar măcar conduce la „drept” – „dreptate” și are tradiție în traduceri românești.

- *a interveni, intervenție* (în loc de „a mijloci”, „mijlocire”): „Duhul Sfânt *intervine* pentru noi...” (Rom. 8:26). „Hristos este totdeauna viu pentru *a interveni în favoarea lor*” (Evr. 7:25). În spațiul nostru, termenul trimite la „demers pentru a obține o favoare”. La fel *a proteja, protecție* (în loc de „ocrotire”).

- *oracolul Domnului* (pentru a introduce o profeție). „Oracolul” trimite în sfera antichității greco-romane (sau la caietele cu amintiri pe care și le făceau elevii înainte de absolvirea liceului).

- *a lua cuvântul* evocă imaginea unei ședințe.

- *promisiune* e compromis pentru că trimite la campaniile electorale. De ce nu se folosește în continuare „făgăduință”, care nici măcar nu e un arhaism?

Introducere de terminologie teologică modernă:

- Cântarea lui Zaharia: „ne va dărui (harul)”: Luc. 1:73 („că ne va da”).

- Deseori apar *a revela, revelație* pentru „a dezvălui”, „dezvăluire”.

Eufemisme deplasate:

- fiicele lui Israel, temându-se, *se întrețineau* cu voi: Dan. 13:57. Alte traduceri au însă „se împreunau/ erau împreună”.

Din sfera gramaticală:

Uneori, interpretarea neatentă a formelor creează erori teologice:

- inima căită și smerită, D., *n-o disprețui*! (Ps. 51:19): în ebr. *lo tibzeb*, verbul este la indicativ, nu la injunctiv. Psalmistul nu presupune un Dumnezeu care de obicei îl disprețuiește pe om, ci își exprimă convingerea că nu o face.

- învățați toate neamurile, *botezându-le...* (Mat. 28:19), ca și cum neamurile ar trebui botezate la grămadă, cum din păcate s-a și întâmplat în istorie! (Textul spune, de fapt, „faceți ucenici din toate neamurile, botezându-i”: gr. are *ethne* (neutru) – *autous* (masculin)).

- *Să-l facem pe om* după chipul și asemănarea noastră (Fac. 1:26): exprimarea ar putea sugera că omul exista deja. De fapt, ebr. are *ne aseh adam*, „să facem om”.

Introducere de articol nehotărât care relativizează:

- a fost *o* seară și a fost *o* dimineață, ziua... (Fac. 1:23).

- Creează în mine *o* inimă curată și *un* duh statornic (Ps. 51:12).

· Să fie *niște* luminători (Fac. 1:4).

Factitivele din ebraică (și din italiană, franceză etc.) traduse ca atare au în română conotație agresivă: „a face pe cineva să...” = „a-l obliga”. Există mereu moduri „blânde” de a le echivala.

· Pământul *să facă să iasă* verdeață: Fac. 1:11 (→ „să odrăsească”).

· *m-a făcut să trec* râul: Iez. cap. 47 *passim* (→ „m-a pus să trec...”).

· Tu *îl faci pe om să se întoarcă* în țărână: Ps. 90:3 (→ „Tu îl întorci pe om în țărână”).

· Pe cel care învinge *îl voi face să stea* împreună cu mine pe tronul meu: Apoc. 3:21 (→ „... îl voi așeza...” – de altfel, „să stea” trimite la poziția verticală!).

· *fă-mă să văd* → „arată-mi”.

· *fă să aud* un cuvânt de bucurie și veselie: Ps. 51:10 (→ „dă-mi să aud bucurie și veselie”).

· *I-ai făcut să stăpânească* lucrările mâinilor tale: Ps. 8:7 (→ „I-ai pus cârmuitor peste lucrările...”).

· tot drumul pe care Domnul Dumnezeuul tău *te-a făcut să mergi* (Deut. 8:2) (→ „toată calea pe care te-a dus/ te-a purtat Domnul”).

Uciderea unor figuri de stil, imagini, subestimând inteligența cititorului

· *s-a îndreptat cu hotărâre* spre a merge la Ierusalim: Luc. 9:51 (→ „și-a întărit fața spre a merge la Ierusalim”).

· dacă vestesc evanghelia [...] este o *obligație care mi s-a impus* [...] Dar nu este o *inițiativă* a mea proprie, ci *mă achit de o obligație* pe care mi-a încredințat-o Domnul: 1 Cor. 9:16 (→ „dacă vestesc Evanghelia, nu este pentru mine o fală, fiindcă stă asupra mea datorია.”) „Achitarea de o obligație” presupune lucru făcut în silă și de mântuială.

· timpul *s-a scurtat*: 1 Cor. 7:29 (→ „timpul și-a strâns pânzele”).

Traduceri aproximative, chiar greșite

· a tresăltat *copilul* în sânul ei: Luc. 1:41 (gr. *brepbos*, „pruncul”).

· El a șters *documentul cu poruncile* care erau împotriva *voastră și l-a anulat* pironindu-l pe cruce. A despuiat principatele și puterile și le-a *denunțat* în public, *după ce a triumfat asupra lor, prin el însuși*: Col. 2:14-15 (→ „a șters înscrisul ce era asupra noastră prin porunci și care ne era potrivnic și l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce; despuind domniile și puterile, le-a dat pe față înaintea tuturor, târându-le în alaiul biruinței sale.”).

· *Primul* om, Adam, a fost făcut *cu suflet* viu; cel din urmă Adam, *cu Dubul* dator de viață”: 1Cor. 15:45 (→ „Omul cel dintâi, Adam, a fost făcut suflet viu, iar Adam cel de pe urmă, duh dator de viață”).

· să cunoașteți iubirea *infinită* a lui Hristos ca *să fiți plini în toate de plinătatea* lui Dumnezeu”: Efes. 3:19 (→ „să cunoașteți iubirea lui Hristos care este mai presus de orice cunoaștere, încât să fiți împliniți spre toată plinătatea lui Dumnezeu”).

- Ioan Botezătorul a venit *predicând*: Luc. 3:3 (→ gr. *keryssein*, „a vesti”).

Completarea unor exprimări voit trunchiate cu efect poetic

- Sufletul mi-e îngrozit de tot. Și Tu, Doamne, *până când vei zăbovi să te înduri de mine?*: Ps. 6:3 (→ „Și sufletul meu s-a tulburat foarte, dar tu, Doamne, până când?”)

sau chiar supraexplicitări:

- pentru ca *să fie făcută cunoscută* acum *principatelor și puterilor* cerești, prin Biserică, înțelepciunea lui Dumnezeu, cea de multe feluri./ (sau, în altă traducere) Pentru ca înțelepciunea nespus de felurită a lui Dumnezeu să fie cunoscută acum, prin Biserică, de către căpeteniile și stăpânirile din locurile cerești: Efes. 3:10 (→ „pentru ca domniile și stăpânirile din cereștile lăcașuri să cunoască acum, prin Biserică, înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu”).

- să nu-și caute *propriile interese*: 1Cor. 10:24 (→ „să nu caute ale sale”, gr. *ta beanton*).

- în Cartea Ta erau scrise toate zilele *care mi-au fost hotărâte mai înainte să existe* vreuna din ele: Ps. 139:16 (→ „în cartea ta îmi erau scrise zilele toate: erau făurite pe când nu era nici una.”).

și chiar explicitări greșite:

- Și, din ceasul acela, *discipolul* a luat-o *acasă la el*: Ioan 19:27 (→ „ucenicul a luat-o într-ale sale”: gr. *eis ta idia*). Este vorba de întreaga trăire a apostolului, nu de domiciliu (după cum explică pe larg și Ioan-Paul II în enciclica *Redemptoris Mater*).

Uneori, de dragul clarității se ajunge la o adevărată repovestire:

- *fă deci să pătrundă* înțelepciunea înlăuntrul meu (explicitat în notă „*fă-mă să cunosc înțelepciunea în cele secrete ale mele*”: Ps. 51:8 (→ „și în ascuns mă înveți înțelepciunea”).

Topica

Nerespectarea topicii originalului sărăcește polivalența textului:

- cel drept va trăi prin credința lui: Avac. 2:4 („cel drept prin credința sa va trăi” înseamnă în același timp „dreptatea vine din credință” și „credința îi dă viață”).

Topica aplatizată omoară poezia, întrucât cea biblică este bazată mai ales pe paralelisme sinonimice sau hiastice:

- Ferice de omul care nu se duce la sfatul celor răi,/ *nu se oprește pe calea celor păcătoși/ și nu se așază pe scaunul celor batjocoritori!*/ Ci își găsește plăcerea în Legea Domnului/ și *zi și noapte cugetă la Legea Lui*: Ps. 1:2-3 (→ „Fericit omul care nu urmează sfatul celor răi/ și în calea păcătoșilor nu se oprește/ și pe scaunul celor batjocoritori nu se așază,/ ci în Legea Domnului e desfătarea lui/ și Legea lui o murmură ziua și noaptea!”).

- *Am ales calea fidelității, mi-am propus* să urmez judecățile tale: Ps. 119:30. (→ „Calea adevărului am ales-o, am pus înaintea mea judecățile tale.”).

· *Spală-mă cu desăvârșire* de nelegiuirea mea și *curățește-mă de păcatul meu!* Ps. 51:4 (→ „Desăvârșit mă spală de nelegiuirea mea și de păcatul meu curățește-mă!”).

· *Peste suprafața adâncului era întuneric*, iar Duhul lui Dumnezeu *plutea* peste fața apelor. (→ „întuneric era peste fața adâncului, iar Duhul lui Dumnezeu se purta peste fața apelor”).

Se desființează astfel accentuarea stilistică:

· Dumnezeu, *Tu nu disprețuiești o inimă frântă* și mâhnită. (Ps 51:19) (→ „inima frântă și căită, Dumnezeule, Tu n-o disprețuiești.”).

Pasaaje a căror traducere a pus și continuă să pună probleme

În primul capitol din Geneză/ Facere apare ca un refren constatarea „Și a văzut Dumnezeu *kei tov*”, lit. „că e bun”. În română se traduce de obicei „că e bine”, care sună mai firesc. Unii însă țin tocmai aici la literalitate.

Ecleziastul 1:2 începe cu celebra exclamație *Hevel havalim, 'amar qobelet*, expresie cunoscută, chiar și de cei care nu frecventează Scriptura, drept „Deșertăciunea deșertăciunilor...”, din lat. *vanitas vanitatum*, deși ebr. *hevel* înseamnă mai degrabă „abur”, „boare”, „suflu”, metaforizând caracterul inconsistent și trecător, și nu este o apreciere a valorii. Altă problemă este „numele autorului”. Mulți îl lasă ca atare – *Qobelet*, dar în unele biblii traduse din ebraică e redat ca „oratorul” sau „predicatorul” sau, inspirându-se din LXX și Vulgata, „Ecleziastul”.

În Is. 53:8, în a patra Cântare a Slujitorului: „A fost luat cu *violență* și judecat; cât despre *generația* lui, cine se gândește?”/ (sau, în alte traduceri:) „A fost luat prin *forță* și judecată. Dar cine din *generația lui s-ar fi gândit* că...”/ (sau) „... Cine poate vorbi despre urmașii săi?” (→ eventual, „Prin silnicie și judecată a fost luat și de neamul lui cui îi va păsa?”). Dincolo de folosirea neologismului „violență” pentru ebr. *‘oțer*, „silnicie”, „asuprire”, rămâne problema părții a doua a versetului: *wa'et-dorō mi y'soheh*. Ultimul cuvânt are, printre multele sensuri, „a se gândi”, „a-i păsa”.

În Luc. 1:28, îngerul o salută pe Maria numind-o *kecharitōménē*, „căreia ți s-a făcut mare har”, „plină de har”. Acest participiu perfect pasiv ar însemna literal „asupra căreia s-a revărsat harul și el a rămas”, dar literalismul ar prejudicia frumusețea textului.

În Ioan 21:15-17: „Petre, mă iubești?”, Isus folosește verbul *agapan*. Petru răspunde cu *philein*. A doua oară Isus folosește același *agapan*, iar Petru, același *philein*. A treia oară, Isus folosește același verb cu Petru, *philein*, cu care răspunde și Petru. Mulți comentatori insistă asupra diferenței dintre cele două verbe: cel dintâi s-ar referi la iubirea cristică, necondiționată, iar al doilea ar fi un termen curent. Traducerile românești nu au cum să facă diferența. Iar nota TOB la pasaj afirmă că diferența e pur stilistică, așa cum poate fi într-o conversație.

Bibliografie

A. Izvoare

- Biblia după textul ebraic: Geneza*, Bucureși, Editura Humanitas, 2017. *Exodul-Leviticul*, 2019. *Numerii-Deuteronomul*, 2021.
- Biblia Fidela*. Traducere literală nouă, completată, revizuită și actualizată, Cluj-Napoca, 2010.
- Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu trimiteri*, cuvintele Domnului Isus în roșu, concordanță și explicații (traducere de Dumitru Cornilescu), București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2006.
- Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu trimiteri*, ediție revizuită (traducere de Dumitru Cornilescu), București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2014.
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.
- Biblia, Noua traducere în limba română*, International Bible Society, 2007.
- Biblia, Pentateuhul. Ediția Dumitru Cornilescu Revizuită. EDCR*, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2021.
- Biblia*, traducere, introduceri și note de pr. Alois Bulai, pr. Eduard Patrașcu, Iași, Editura Sapientia, 2013.
- La Bible, traduction œcuménique (TOB)*, Paris, 12e ed. Cerf & Bibli'O, Société Biblique Française, 2012.
- Noul Testament, Noul Testament*. Ediția Dumitru Cornilescu Revizuită, EDCR, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2019.
- Noul Testament, tradus și adnotat de pr. dr. Emil Pascal, a patra ediție, neschimbată*, Société d'Éditions Internationales, Paris, Éditions du Dialogue, 1992.
- Noul Testament. Traducere după textele originale grecești*, București, Societatea Biblică Interconfesională din România, 2009.
- Septuaginta NEC, Iași, Editura Polirom, 8 vol., 2004-2009.

B. Literatură secundară

- Alter, Robert, *The Art of Bible Translation*, Princeton University Press, 2019.
- Borrmans, Maurice, *Problemi specifici delle traduzioni e del linguaggio coranico* în M. Borrmans et alii, *Il Corano – traduzioni, traduttori e lettori in Italia*, Milano, IPL, 2000.
- Coman, Claudiu/ Varga, Cătălin, *Studii de Tractologie și Teologie Biblică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021.
- Coșac, Emanuel, *Tradiția biblică românească. O prezentare succintă din perspectiva principalelor versiuni românești ale Sfintei Scripturi*, în „Studii Teologice” 2/ 2011, 159-245.
- Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, București, Editura Humanitas, 2008.
- Nida, E.A., *Bible Translating*, United Bible Societies, USA, 1961, *God's Word in Man's Language*, New York, Evanston and London, Harper and Row, Publishers, 1952.
- Ricoeur, Paul, *Sur la traduction*, Paris, Bayard, 2004. Traducere și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud, postfață de Domenico Jervolino/ *Despre traducere*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Taber, Charles, Nida, E.A., *The Theory and Practice of Translating*, Leiden, 1969.

Tarciziu, Șerban, *De grâce, n'écrasez pas la métaphore... !*, în *Quaderni della Casa Romena di Venezia* (VII) – *Atti del Congresso Internazionale „La Tradizione Biblica Romena nel Contesto Europeo”* (Venezia, 22-23 aprile 2010), A cura di Eugen Munteanu, Ana-Maria Gînsac, Corina Gabriela Bădeliță, Monica Joița, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, 101-109.